NOTES / NOTE

RECONTEXTUALIZĂRI POETICE ALE UNOR PASAJE BIBLICE DIN *PARADISUL* LUI DANTE ALIGHIERI*

Drd. Cristian UNGUREANU
„Alexandru Ioan Cuza" University, Iaşi
cristiungureanu@libero.it

ABSTRACT The influence of both the Bible and the Christian tradition in Dante Alighieri's *Divine Comedy* is major. To Dante, the Bible (especially the New Testament) is a source of metaphors, legends, images which he uses in his poem with the purpose of emphasizing its meanings. This paper aims at verifying if the biblical images used by Dante are to be found in two Romanian translations of the *Paradise* in order to see how the translators have managed to transmit both the form and the signification of the Italian text.
KEYWORDS Dante, *Paradise*, translation, *Bible*

1. Nu-l putem înțelege pe Dante şi, mai ales, *Divina Comedie* dacă facem abstracție de scrisorile lui Paul, de Evanghelii, de cărțile profetice şi de Psalmii din Vechiul Testament, pe care acesta le cunoaştea foarte bine şi de care s-a folosit în toate scrierile sale. De foarte multe ori poetul florentin preia pasaje în limba latină direct din *Vulgata*, alteori le traduce în limba italiană. Şi mai interesante decât preluările biblice directe sunt, în *Paradisul*, referirile la pasaje precise, foarte cunoscute, vetero- sau, cel mai adesea, neotestamentare, reconfigurate aici ca elemente purtătoare de semnificație poetică. În cele ce urmează, vom analiza aceste referiri din perspectiva semnificației pe care acestea le capătă în opera lui Dante şi apoi din perspectiva traducerii lor în limba română. Ne vom opri la două traduceri ale *Divinei Comedii* care ni se par cele mai importante din cultura

* **Acknowledgement**: Cercetările au fost finanțate din Fodul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

română, cea a lui George Coşbuc şi cea a Etei Boeriu, pentru a vedea în ce măsură acestea reuşesc să transmită semnificaţiile din originalul dantesc.

2. Vom analiza aceste trimiteri şi referinţe biblice în ordinea apariţiei lor în originalul dantesc.

Par. II, v. 51 – *fan di Cain favoleggiare altrui*[1]
G. Coşbuc - *spun oamenii cu Cain nu ş'ce poveste*[2]
Eta Boeriu - *c-ar fi fost Cain pus să ni se-arete*[3]

În afară de referirea la personajul biblic Cain, în contextul de faţă Dante face aluzie şi la o legendă destul de răspândită, conform căreia Cain, după ce a fost blestemat de Dumnezeu, a fost exilat pe lună şi condamnat să poarte în spate o legătură de spini pentru totdeauna. Dat fiind faptul că oamenii nu-şi puteau explica în mod raţional petele de pe lună vizibile de pe pământ, le-au dat o explicaţie mitologică; ei considerau că acolo se află Cain, care-şi duce în spate spinii: *Ma ditemi: che son li segni bui/ di questo corpo, che là giuso in terra/ fan di Cain favoleggiare altrui.* G. Coşbuc reuşeşte să se menţină fidel originalului, redând atât forma poetică a mesajului, cât şi conotaţiile acestuia: *Dar spune-mi tu ce pete sunt aceste/ pe-al lunei corp, de care jos la noi/ spun oamenii cu Cain nu ş'ce poveste.* Şi traducerea Etei Boeriu respectă mesajul principal din textul dantesc, descriind mai precis aspectele legendei (oamenii îl vedeau în petele lunii pe Cain, care a fost pus acolo ca un semn de avertisment): *Dar spune-mi ce sunt oare-aceste pete/ pe-al lunii trup, în cari scorni poporul/ c-ar fi fost Cain pus să ni se-arete.*

Par. IX, v. 132 – *che fatto ha lupo del pastore*
G. Coşbuc – *făcând păstor pe-un lup*

---

[1] Toate citatele în limba italiană sunt preluate din ediţia: Dante, *Divina Commedia. Inferno. Purgatorio. Paradiso*, con il commento di Anna Maria Chiavacci Leonardi, Arnoldo Mondadori editore, Milano, 1994.

[2] Toate citatele din traducerea lui G. Coşbuc sunt din ediţia: Dante, *Divina Comedie. Paradisul*, în româneşte de George Coşbuc, comentariu de Alexandru Balaci, Editura pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957.

[3] Toate citatele din traducerea Etei Boeriu sunt din ediţia: Dante, *Divina Comedie. Paradisul*, în româneşte de Eta Boeriu, note şi comentarii de Alexandru Balaci, Editura Minerva, Bucureşti, 1965.

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

Eta Boeriu – *făcând din lup păstor*

Expresia reprezintă o parafrază a pasajului din Mat. 7:15, reluată în termeni mai apropiaţi textului sursă într-un pasaj ulterior:

Par. XXVII, v. 25 – *in vesta di pastor lupi rapaci*[4]

G. Coşbuc – *lupi rapaci în haină ciobănească*

Eta Boeriu – *lupi flămânzi în straie de păstor*

În ciuda contextului paradisiac, cetăţeanul Dante nu se abţine să introducă aici o invectivă politică, pusă în gura sfântului Petru. Aşa cum putem observa, atât în acest caz, cât şi în cel precedent, ambii traducători păstrează metafora lupului, Eta Boeriu înlocuind doar adjectivul prin care se desemnează o însuşire definitorie a bestiei invocate printr-un alt calificativ, ce indică o calitate pasageră, ceea ce în fond nu afectează decât parţial imaginea poetică.

Par. X, v. 107 – *la poverella*

G. Coşbuc – *ca văduva*

Eta Boeriu – *văduva înţeleaptă*

În acest context se face trimitere la Lc. 21:1-4, unde este vorba despre o văduvă săracă ce oferă templului ultimele sale două monede. Aici, Petrus Lombardus este comparat cu văduva din evanghelie, Dante considerând că ceea ce are el de oferit prin scrierile sale se aseamănă cu ceea ce i-a oferit lui Dumnezeu această femeie săracă: *quel Pietro fu che con la poverella/ offerse a Santa Chiesa suo tesoro.* În traducerea sa, G. Coşbuc preia termenul din parabola evanghelică şi echivalează *Santa Chiesa* printr-o metonimie care se referă la punctul central dintr-o Biserică, altarul: *fu Petru cel ce şi-a jertfit voios/ ca văduva pe-altar a sa comoară.* Traducerea Etei Boeriu este mai degrabă o explicaţie a terţinei danteşti, mai ales că este interpretat gestul văduvei ca fiind unul înţelept, calificare inexistentă în original: *Pe urma lui Petre Lombard se-ndreaptă,/ ce-şi dărui comoara lui cândva/ Bisericii, ca văduva înţeleaptă.*

Par. XII, v. 71 – *agricola*

G. Coşbuc – *plugar*

Eta Boeriu – *pălmaş*

[4] „Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces" (Mat. 7:15).

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

Termenul este preluat dintr-o parabolă spusă de Isus în Evanghelia după Matei, unde se vorbeşte despre un tată de familie care a plantat o vie şi a trimis lucrători (*agricolis*[5]) în ea. Dante vorbeşte în contextul acesta despre sfântul Dominic, considerat, conform metaforei evanghelice, un lucrător ales să muncească în via lui Cristos: *Domenico fu detto; e io ne parlo/ sì come de l'agricola che Cristo/ elesse a l'orto suo per aiutarlo.* G. Coşbuc traduce termenul făcând abstracţie de nuanţa generică din original: *I-au zis deci Dominic. Vorba deplină/ îmi e ca de-un plugar pe care Crist/ alesu-l-a spre-a-l ajuta-n grădină.* Eta Boeriu foloseşte un termen (*pălmaş*) care semnifică, la modul general, lucrător (în orice domeniu), relaxând astfel metafora biblică întrebuinţată în original: *şi Dominic i-au spus; ca să trudească/ fu pus pe holda lui de Dumnezeu/ şi ca pălmaş pe lume să-l cinstească.*

Par. XII, v. 86-87 – *vigna, vignaio*
G. Coşbuc – *via, vier*
Eta Boeriu – *via, vier*

Este reluată aici metafora constantă din tradiţia biblică referitoare la Biserică, văzută ca o vie, şi la Papă, văzut ca un lucrător în această vie (*cf.* Mat. 20:1-16; 21:33-41): *tal che si mise a circuir la vigna/ che tosto imbianca, se 'l vignaio è reo.* Verbul *circuir* provine din lat. *circulō*, *-are*, 'to form circles or groups round oneself', *cf.* OLD; în text, el se referă la sfântul Dominic, despre care se spune că mergea peste tot în jurul lumii pentru a se îngriji de via lui Cristos, adică de Biserică. În traducerea sa, G. Coşbuc foloseşte un verb care exprimă direct o lucrare agricolă cu rolul de a eficientiza cultivarea viei, însă nu modifică mesajul principal dantesc: *începu să tundă via,/ ce-albeşte-n pripă când e rău vierul.* Eta Boeriu traduce printr-o expresie idiomatică (*a da ocol*) nuanţa de circularitate din original, iar în calificarea vierului se prevalează de un termen peiorativ preluat metaforic dintr-o altă zonă a îndeletnicirilor omeneşti: *şi-ndată prinse-a da ocol prin via, ce piere cân vierul e cârpaci.*

Par. XII, v. 104 – *orto catolico*
G. Coşbuc – *catolice grădini*
Eta Boeriu – *catolica grădină*

[5] „Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam et saepem circumdedit ei et fodit in ea torcular et aedificavit turrim et locavit eam agricolis" (Mat. 21:33).

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

Expresia de faţă reia imaginea agricultorului din evanghelie, aici cu referire tot la sfântul Dominic, care a lăsat în urmă, ca care să-i continue opera, discipoli (*diversi rivi*) văzuţi ca nişte pâraie ce irigă şi fecundează „grădina catolică": *Di lui si fecer poi diversi rivi/ onde l'orto catolico si riga/ sì che i suoi arbuscelli stan più vivi.* G. Coşbuc transmite mesajul din original cu fidelitate: *Vâlcele multe-apoi din el porniră/ aşa c-arbuştii din cuprinsu-ntregii/ catolice grădini mai vii sporiră.* Eta Boeriu introduce în traducerea sa un aspect care nu este prezent în original, faptul că vegetaţia (*arbuscelli*) grădinii ar fi fost veştedă, ceea ce subliniază rolul fecund pe care îl au discipolii lui Dominic: *Ieşiră-apoi din matca lui, brăzdând/ catolica grădină, alte ape/ şi ce fu veşted înfrunzi curând.*

Par. XVIII, v. 122 – *del comperare e vender dentro al templo*
G. Coşbuc – *pe-acei ce cumpără şi vând în templu*
Eta Boeriu – *taraba aşternută-n templul sfânt*

Expresia este o aluzie la practicile simoniace din interiorul Bisericii din timpul lui Dante, care pot fi comparate cu cele din vremea lui Isus, când acesta s-a mâniat şi i-a alungat pe cei care făceau comerţ în Templu, aşa cum aflăm din Evanghelia după Matei[6]. *Il fummo* este o metaforă ce semnifică avariţia înalţilor prelaţi din Curia Romană care, conform lui Dante, l-ar mânia a doua oară pe Cristos dacă acesta ar coborî pe pământ: *ond'esce il fummo che 'l tuo raggio vizia;/ sì ch' un'altra fiata omai s'adiri/ del comperare e vender dentro al templo.* În traducerea sa, G. Coşbuc modifică sensul generic al aluziilor danteşti şi adoptă, printr-o invocaţie, o tonalitate vindicativă inexistentă în original: *de unde-i fumul ce te-orbeşte-aşa/ şi-urgia ei cumplit din nou să cadă/ pe-acei ce cumpără şi vând în templu.* Invocaţia justiţiară din prima traducere analizată se regăseşte şi în cea a Etei Boeriu: *cu fumul lor te-neacă-n stricăciune./ Coboară iar, Hristoase, să răzbuni/ taraba aşternută-n templul sfânt.*

Par. XXIV, v. 109 – *a seminar la buona pianta*
G. Coşbuc – *spre-a semăna o plantă sfântă*
Eta Boeriu – *ca să semeni roada-aleasă*

[6] „Et intravit Isus in templum Dei et eiciebat omnes vendentes et ementes in templo et mensas nummulariorum et chatedras vendentium columbas evertit" (Mat. 21:12).

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

Expresia face trimitere la parabola evanghelică a semănătorului, pe care o regăsim în Mat. 13:3-23 şi în Lc. 13:5-14, şi este utilizată de Dante în contextul în care vorbeşte despre predicarea evangheliei de la începuturi, de către apostoli (aici se referă la Petru), care nu aveau mijloacele materiale şi nici culturale pentru a putea duce înainte o astfel de operă fără intervenţia divinului: *ché tu intrasti povero e digiuno/ in campo, a seminar la buona pianta/ che fu già vite e ora è fatta pruno*. În traducerea acestei terţine, G. Coşbuc s-a concentrat mai mult pe realizarea rimei şi nu este foarte clar transmis mesajul dantesc, mai ales că, atunci când traduce termenul care face aluzie la parabola biblică, el articulează nehotărât substantivul *plantă*, pierzându-se astfel trimiterea evidentă la Scriptură din original: *căci tu intraşi sărac, lipsit de bine,/ în câmp spre-a sămăna o plantă sfântă,/ ce viie-a fost cândva şi-azi este-un spine*. Eta Boeriu echivalează *povero* prin *desculţ* şi *digiuno* prin *lipsit de hrană*. În comentariul la *Divina Comedie* realizat de Anna-Maria Chiavacci se spune că *digiuno* se referă la lipsa de cultură a primilor apostoli, pornindu-se de la spusele lui Augustin în *De Civ. Dei*: „incredibile est homines ignobiles..." (în DANTE-CHIAVACCI LEONARDI 1994, p. 671, nota la v. 110-111). De asemenea, echivalarea termenului *pruno* cu *buruiană* se îndepărtează de sensul dantesc (*pruno* 'spina del prugnolo', *cf.* DELI): *căci tu-ai intrat desculţ, lipsit de hrană/ în holdă, ca să semeni roada-aleasă/ ce viţă fost-a şi-azi e buruiană.*

Par. XIV, v. 136 – *per Moise, per profeti e per salmi*
G. Coşbuc – *prin Moise şi profeţi, prin psalmi*
Eta Boeriu – *prin Moise, prin profeţi, prin osanale*

În afară de nominalizarea directă a unor cărţi din Vechiul Testament, apare aici şi o trimitere la Evanghelia după Luca[7], versul nominalizând principalele grupe în care tradiţia ebraică împărţea Scriptura: *per Moisè, per profeti e per salmi,/ per l'Evangelio e per voi che scriveste/ poi che l'ardente Spirto vi fé almi*. Pronumele *voi* desemnează apostolii care au scris celelalte texte ce compun Noul Testament, sub inspiraţia divină a Duhului Sfânt. Traducătorii reproduc enumerarea dantescă, cu menţiunea

[7] „Haec sunt verba quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me" (Lc. 24:44).

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

că Eta Boeriu înlocuieşte termenul biblic *psalm* printr-unul care, în limbajul uzual, are mai degrabă o conotaţie peiorativă atunci când este folosit la plural (*osanale*).

3. *Divina Comedie* a lui Dante Alighieri este, firesc, impregnată de imagini şi personaje biblice, de aluzii la situaţii biblice care capătă în text valoare poetică, contribuind astfel la construirea mesajului. Inevitabil, ca în cazul oricărui text poetic, traducătorii se îndepărtează atât de litera, cât şi de spiritul originalului. Această distanţă faţă de original înseamnă introducerea unor nuanţe semantice, a unor imagini, modificarea altora, exprimarea directă a sensului, acolo unde Dante a folosit o imagine poetică, modificări produse, cel mai adesea, sub presiunea constrângerilor prozodice. Şi totuşi, traducătorul se aventurează în acest dificil exerciţiu în care trebuie să reconstruiască în propria limbă sensuri, sunete, forme şi ritmuri proprii unei alte limbi. Dincolo de dificultăţile inerente, dacă nu s-ar traduce, nu am putea experimenta ceea ce este diferit, ceea ce reprezintă altceva, nu am putea avea experienţa celuilalt.

BIBLIOGRAFIE

DANTE-CHIAVACCI LEONARDI 1994 = Dante, *Divina Commedia. Inferno. Purgatorio. Paradiso*, con il commento di Anna Maria Chiavacci Leonardi, , Milano: Arnoldo Mondadori editore.

DANTE-FALLANI 2005 = Dante, *Divina Commedia*, commento a cura di Giovanni Fallani e Silvio Zennaro, Roma: Newton Compton editori.

DANTE-PASQUINI, QUALIO 1999 = Dante Alighieri, *Commedia. Paradiso*, a cura di Emilio Pasquini e Antonio Qualio, Milano: Garzanti editore.

DANTE-COŞBUC 1957 = Dante, *Divina Comedie. Paradisul*, în româneşte de George Coşbuc, comentariu de Alexandru Balaci, Bucureşti: Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.

DANTE-BOERIU 1965 = Dante, *Divina Comedie*, în româneşte de Eta Boeriu, note şi comentarii de Alexandru Duţu şi Titus Pîrvulescu, Bucureşti: Editura pentru Literatură Universală.

VULGATA 1929 = *Bibliorum Sacrorum, Iuxta Vulgata Clementinam*, Nova Editio, curavit Aloisius Gramatica, Typis polyglottis Vaticanis, Vatican, 1929.

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)

BIBLIA 2006 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

DELI = Manlio Cortelazzo, Paolo Zoli, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli Editore, 1980.

OLD = *Oxford Latin Dictionary*, P. G. W. Glare (ed.), Oxford University Press, 1968-1982.

BDD-A7293 © 2012 Centrul de Studii Biblico-Filologice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:52:18 UTC)